

na; *enfarcellar*: componere sarcinas; *carregar lo farcell*: imponere sarcinas», OPou (*TbPu.*, 315); «ha vingut luego amb una criada i enviat ja pel lacaio un *farcelllet* per ficarlo al cotxe», B. de Maldà (1797, *Coll. B. V.*, 57); i ben cert no estrany a les altres regions de la llengua.¹

El concurrent *farcell* apareix molt més tardanament: no sembla figurar en el *Consolat de Mar* (no tinc confirmació d'una cita que en fa *AlcM*: probablement lliçó errònia o variant introduïda en les parts tardanes del codi, puix que en aquest és *farcell* tan general) ni figura en Aversó, etc. El veiem aparèixer només en fonts valencianes, des de la segona meitat del S. xv: «Una vil hosta / --- / lavòs tenia, / en sa posada, / una bergada / de pelegrins / --- / hu li n altà / e-l requestà / li fes plaer; / no-u volgué fer: / la vil bagassa / més-li la taça / dins son *farcell*; / partint-se-n ell, / menys la trobaren: / féu que-l penjaren», JRoig (*Spill*, 3297); després en JoEsteve («*farcells* o valiges: fardella, valigia», f^o g-5); i en la *Xà-vega dels Notaris*, val. de 1604 (v. 437, *RHispan.* L, 308).

Avui segueix usant-se en valencià i se sent fins al migdia del Princ.: «un *farcellé*», «este *farcellé*» (un de roba o menjar que duïen en un transport públic), Tortosa (1934, 1935), *farcellé* Reus (1936), en l'acc. del *farcell* popular barceloní, sentit a Valls, 1930 (però inoït a Bna., contra l'afirmació d'*AlcM*); mai no ho he sentit en el parlar de comarques més nòrdiques (en el Ross., sens dubte és francesisme). No crec que hi hagi en això res que denoti un arrelament gaire antic: em sembla degut a la invasió de l'ús del baix-llatí comercial (V. l'aplicació que fa JoEsteve del neutre pl. *far-della* en el seu llatí) ajudat per la pressió confluent del francès, l'italià i el castellà.

El francès, en efecte, és on *fardel* apareix primer, molt freqüent des de l'any 1300, i dos exs. del mateix mot, o del seu diminutiu, es documenten ja uns cent anys abans, en *Huon de Bordeaux* i en el Reclús de Molliens (God. III, 722; IX, 600). D'altra banda *farde*, femení, apareix amb el mateix significat en l'últim d'aquests autors i en altres dos passatges d'un text de l'època. Els exs. medievals de l'oc. *fardel* són més rars i ja més tardans, si bé n'hi ha un en Guiraut de Bornelh c. l'any 1200.

També en italià el radical *fard-* es degué arrelar des d'antic, car no sols *fardello* encara s'usa avui, sinó que en literatura es troba des de la fi del S. XIV (F. Sacchetti) i des del XV (*Morgante*), i a part d'això Edler² assenyala exs. de *fardello* el 1260 i el 1340, *fardo* en el mateix any i *fardolino* el 1370 (Wartburg hi afegeix un sassarès *fardeu* de 1310). Quant al castellà les formes que apareixen primer, *fardel* y *fardaje*, revelen ja per llur terminació llur procedència del francès, en qualitat de manlleu. Hi coincideix llur tardana aparició: *fardel*, c. 1400 en el glossari de l'Escorial, marcadament aragonès; *fardaje*, pel mateix temps, en el *Canc.* de Baena; i *fardel* apareix sovint des de 1490 i 1500 i resta bastant freqüent fins c. 1600, però després queda antiquat; *fardaje* en altres fonts del S. xv,⁶⁰

però ja estava antiquat almenys des de 1700. Després resta el derivat regressiu *fardo* que no apareix fins força més tard, en els últims anys del S. XVI; el fet que Nebrija a la fi del S. xv vagi negar admissió a tots els mots d'aquesta família comprova que, encara llavors, li sentien estrangeria els cercles dirigents de l'idioma.

El significat pertot arreu, almenys a l'Edat Mitjana, és 'paquet, bala, bolic, farcell', especialment el de roba o teles: «bundle of silk», «bale, package», Edler; *bala* o *farcell de roba* en el *Consolat*; *fardel de dras* en francès, algunes vegades d'altres coses (*farcell de formatges*, en la Lleuda de Puigcerdà, 1288).

D'on va partir el mot *fard-* en romànic? Més aviat de França que d'Itàlia, tenint en compte que l'ex. italià més antic i el de 1370 estan datats de Troyes i d'Avinyó, i que els nombrosos testimonis del b.-ll. *fardellus*, *-ellum*, que aplega Du C (des de 1252) provenen tots de França o de Flandes i cap d'Itàlia; no tem també el manifest caràcter de francesisme que té l'it. antiq. *fardaggio* (Ss. XVI-XVII, reconegut per Prati, el fet que allí *fardello* és «poco popolare» i *fardetto* antiquat, i *fardo* allí és molt rar antigament (Prati el cita en un autor del S. XIV que el dona com a estranger)³ i avui ben oblidat. Potser caldrà encara una investigació més completa per decidir aquest punt inapel·lablement, però els materials de què disposem fan creure en la procedència francesa del mot en italià, i la tardana data del cat. i cast. *fardel(l)* és també desfavorable a la idea d'una procedència transmediterrània.

Diez, *Wb.*, 134, volgué derivar el nostre mot de l'àr. *fard* (o *fárda*) 'osca' i 'contribució' (veg. ací *AL-FARDA*, i *DCEC FARDA*), amb el qual la relació semàntica és impossible, quasi absurda; M.-L., *REW*₁, 3193, i Wartburg (*FEW* III, 416-9) s'atingueren al seu exemple, confont de més a més aquest mot àrab amb l'etim de Devic, i involucrant-hi l'obscur problema del gc. i llgd. *fardas* 'vestits' (< fr. *bardes*?) que s'ha d'estudiar separatament com ja ho indica la greu discrepància de significat.⁴ *Amicus Plato, sed...*

Digna de discussió, en canvi, és l'etimologia àrabiga proposada per Devic (*Gloss.*, Supl. del *Littre*) (i acceptada per Baist., *RFgn.* IV, 379; Dozy, *Suppl.* II, 250b; Steiger, *Festchr.* Jud., p. 661; i Eguílaz, 396): àr. *fárda* 'farcell, bolic, bala de mercaderia'. Però el dubte està en si aquest mot és d'origen europeu en àrab o és arabisme en romànic, puix que no hi ha relació gaire visible amb el sentit de l'arrel àrabiga *f-r-d*. Sens dubte l'explicació semàntica ideada per Devic és concebible: *fárda* és en general un membre d'una parella de coses iguals, i es pogué aplicar a cada un dels dos bolics que es carreguen a un animal fent-se contrapès mutu: se sap que aquest sistema de càrrega s'usa, i el viatger La Roque és testimoni que està en pràctica a Aràbia.

Que partint d'aquí pogué pendre *fárda* un significat general de 'farcell de mercaderia' és clar que és possible, però manca provar-ho, i mentre no es documenti aquesta acc. en àrab antic caldrà posar-ho en dubte. Ara bé, orientalistes com Freytag i Silvestre de